Kinh tế và Dư báo

online
CƠ QUAN CỦA BỘ KẾ HOẠCH VÀ ĐẦU TƯ

Bản về “Không gian đạo đức”

09:43 | 18/09/2021

Sam Harris¹ tác giả của cuốn sách *The Moral Landscape: How Science Can Determine Human Values* (Không gian đạo đức: Khoa học có thể phân định giá trị của con người như thế nào) cho rằng, khoa học có thể giúp trả lời tất cả những câu hỏi phức tạp về đạo đức con người. Các lĩnh vực khoa học, từ kinh tế, tâm lý, sinh học, đến khoa học thần kinh...

Ông đưa ra những lập luận khẳng định cho chủ nghĩa hiện thực đạo đức (*moral realism*). Một trong những bằng chứng được trích dẫn là kết quả một bài báo khoa học cho thấy con người sử dụng cùng một vùng não để đánh giá sự thật tự nhiên (ví như $1 + 1 = 2$, trái đất hình tròn) và cả những giá trị (ví như sát sinh là sai trái và lừa dối là sai trái). Ông cũng phủ nhận sự phân định của nhà triết học người Anh, David Hume, giữa *cái nên* (ought) và *cái là* (is). Hume cho rằng, sẽ là bất hợp lý khi đi từ những mệnh đề có tính mô tả (descriptive statements) để có những mệnh đề có tính giá trị (normative statements). Sam Harris cho rằng kết luận của Hume là kết quả của việc thiếu hụt thông tin về tâm trí loài người và cách nó tương tác với môi trường xung quanh. Khi khoa học về quá trình tư duy càng trở nên hoàn thiện, những hiểu biết mới này về quá trình tư duy và tinh thần của con người sẽ giúp có thêm khả năng đánh giá để cải thiện sức khỏe của tâm trí. Nói cách khác, lập luận của Sam Harris là một phiên bản của thuyết vị lợi.

Sam Harris đề xuất một bộ khung đánh giá về không gian của đạo đức mà các đỉnh tương ứng với đỉnh cao của sự hưng thịnh còn các đáy lại thể hiện độ thấp của sự sa đọa về đạo đức. Khái niệm không gian đạo đức này ngụ ý rằng:

Việc phát triển đạo đức là một vấn đề mang tính điều hướng di chuyển (di chuyển như thế nào để đạt tới đỉnh cao hơn và tránh xa khỏi những đáy của đạo đức).

Tất cả các nền văn hóa, dù có khác biệt hoàn toàn, cũng đều tuân theo các quy luật cơ bản mà khoa học có thể tìm ra;

Do đó, việc di chuyển từ một bộ giá trị sang bộ giá trị khác là hoàn toàn có thể;

Tuy nhiên, trực giác trên về cách con người thay đổi hoặc tinh chỉnh hệ thống giá trị của họ có thể là không đúng. Chúng tôi cho rằng hình ảnh vũ trụ song song phù hợp hơn để mô tả sự khác biệt của các nền văn hóa. Tương tự như cách các nhà vật lý hình dung về một đa vũ trụ, nơi mỗi vũ trụ có những định luật và các tham số riêng, các nền văn hóa khác nhau sẽ có những giá trị khác nhau, và mỗi giá trị có một tham số riêng. Dường như việc tiếp nhận hoặc loại bỏ một giá trị từ phong nền văn hóa của một người giống với việc dịch chuyển đến một bình diện đạo đức khác, nơi mà quy luật xã hội thể giới vận hành cần phải được học lại.

Nói như vậy không phải để phủ nhận khả năng tiếp biến văn hóa²⁻⁵, mà cho thấy trực giác của Harris về không gian đạo đức và đặc biệt là cách các dữ kiện khoa học cho phép mọi người di chuyển trong không gian này có phần bất hợp lý. Đối với một người đang cố gắng tiếp nhận văn hóa mới, khác biệt hoàn toàn, có lẽ họ sẽ có cảm giác như đang du hành đến một vũ trụ khác, nơi các quy luật mới có thể khiến cho anh ta cảm thấy đau đớn. Rõ ràng, việc bảo vệ các giá trị thiêng liêng của một người và phủ nhận những giá trị này của người khác là nguồn cơn của nhiều bạo lực, khổ đau và những sự chịu đựng trong suốt lịch sử nhân loại, như đã được chỉ ra trong nghiên cứu của Scott Atran và Robert Axelrod vào năm 2008 và các nghiên cứu khác⁶⁻⁸.

Một hình ảnh so sánh để thay đổi trực quan về việc thay đổi giá trị đạo đức tốt hơn có thể là “chạy một đoạn code mới”, thay vì trực quan về du hành trong không gian đạo đức của Sam Harris. Như vậy, sẽ không có “du hành” hay “điều hướng di chuyển”, việc thay đổi hoặc tiếp nhận giá trị đạo đức mới, giống như bật một “công tắc” hay “dịch chuyển tức thời”. Phép liên tưởng này mở ra tính khả thi cho sự mô phỏng giá trị văn hóa và dường như, nó cũng đúng hơn đối với hiểu biết về bản chất điện toán của quá trình tư duy (computational theory of mind)⁹. Việc mô phỏng, hình dung tác động của các tập giá trị mới trong tâm trí là khởi đầu cho quá trình thay đổi văn hóa. Bên cạnh đó, phép so sánh quá trình tiếp biến văn hóa là quá trình điện toán cũng gợi ra rằng có những bộ mã sẽ hệ thống hóa việc phá hủy các mã khác, như thể một chương trình diệt vi-rút.

Nhìn theo cách này, có những nền văn hóa nơi mà các dữ kiện khoa học sẽ giúp mọi người đưa ra những lựa chọn đạo đức tốt hơn và cải thiện hệ thống giá trị của họ. Tuy nhiên, cũng có những nền văn hóa mà ở đó các dữ kiện khoa học sẽ

như một loại virus, được tìm kiếm và loại bỏ một cách có hệ thống. Những đóng góp quan trọng nhất của khoa học xã hội và triết học chính là khả năng giúp xã hội tự hiệu chỉnh¹⁰⁻¹³: việc tìm ra mã nguồn văn hóa và ảnh hưởng của chúng, qua đó thay đổi những giá trị, những đoạn mã không phù hợp nhằm đưa xã hội phát triển hơn.

Tài liệu tham khảo:

1. Harris, S. (2011). *The moral landscape: How science can determine human values*. Simon and Schuster, New York.
2. Vương QH. (2016) Global mindset as the integration of emerging socio-cultural values through mindsponge processes: A transition economy perspective. In J. Kuada (ed.) *Global Mindsets: Exploration and Perspectives* (pp. 109-126). London: Routledge. ISBN: 978-1-13-883177-3
3. Vương QH, et al. (2020). On how religions could accidentally incite lies and violence: Folktales as a cultural transmitter. *Palgrave Communications*, 6(1), 82.
4. Vương QH, et al. (2018). Cultural additivity: behavioural insights from the interaction of Confucianism, Buddhism and Taoism in folktales. *Palgrave Communications*, 4(1), 143.
5. Vương, Q.-H., Bui, Q.-K., La, V.-P., et al. (2019). Cultural evolution in Vietnam's early 20th century: A Bayesian networks analysis of Hanoi Franco-Chinese house designs. *Social Sciences & Humanities Open*, 1(1), 100001. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2019.100001>
6. Atran S, & Axelrod R. (2008). Reframing sacred values. *Negotiation Journal*, 24(3), 221-246.
7. Berns GS, et al. (2012). The price of your soul: neural evidence for the non-utilitarian representation of sacred values. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 367(1589), 754-762.
8. Vương QH, Nguyen MH, & Le TT. (2021). *A mindsponge-based investigation into the psycho-religious mechanism behind suicide attacks*. Walter de Gruyter.
9. Colombo M, Elkin L & Hartmann S. (2020). Being realist about Bayes, and the predictive processing theory of mind. *The British Journal for the Philosophy of Science*.
10. Vương QH. (2021). The semiconducting principle of monetary and environmental values exchange. *Economics and Business Letters*, 10(3), 1-9.
11. Vương, Q.-H. (2020). Reform retractions to make them more transparent. *Nature*, 582(7811), 149. doi:<https://doi.org/10.1038/d41586-020-01694-x>
12. Vương, QH. (2018). The (ir)rational consideration of the cost of science in transition economies. *Nature Human Behaviour*, 2(1), 5-5. doi:10.1038/s41562-017-0281-4

Hồ Mạnh Tùng,

Trung tâm Nghiên cứu Xã hội liên ngành, ĐH Phenikaa; Viện Triết học, Viện hàn lâm KHXH Việt Nam

Nguyễn Quốc Hùng,

Ritsumeikan Asia Pacific University (APU)

URL: <https://kinhtevadubao.vn/ban-ve-khong-gian-dao-duc-19366.html>

© Kinh tế và Dự báo - Bộ Kế hoạch và Đầu tư

Khoa học xã hội và triết học có khả năng giúp xã hội tự hiệu chỉnh, thay đổi những giá trị, những đoạn mã không phù hợp